

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جامعه‌شناسی

**بررسی رابطه انرژی احساسی و دینداری
(مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان)**

استاد راهنما

دکتر علی ربانی خوراسگانی

استاد مشاور

دکتر سید ضیاء هاشمی

پژوهشگر

محبوبه السادات محمودی

شهریور ماه ۱۳۹۱

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جامعه‌شناسی

خانم محبوبه السادات محمودی

تحت عنوان

بررسی رابطه‌ی انرژی احساسی و دینداری، مطالعه موردی

دانشجویان دانشگاه اصفهان

در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۳۰ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه‌ی علمی^۲..... به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه	دکتر علی ربانی خورسگانی	با مرتبه‌ی علمی دانشیار	امضا
۲- استاد مشاور پایان نامه	دکتر سید ضیاء هاشمی	با مرتبه‌ی علمی استادیار	امضا
۳- استاد داور خارج گروه	دکتر محمود کیوان آرا	با مرتبه‌ی علمی استادیار	امضا
۴- استاد داور داخل از گروه	دکتر مسعود کیان پور	با مرتبه‌ی علمی استادیار	امضا

امضا مدیر گروه علوم اجتماعی

با نام مبارک حضرت مهدی (عج الله فرجه)

و تقدیم به:

پدر بزرگوار و مادر فداکار و خانواده‌ام

همسر عزیز و مهربانم

همه آنان که جان خویش را برای میهن اسلامی مان نثار کردند

و آنان که خالصانه برای سربلندی ایران عزیز تلاش می‌کنند

تقدیر و تشکر:

بر خود لازم می‌دانم که از استاد ارجمند جناب آقای دکتر علی ربانی که در طی دوران تحصیل، همواره از تشویق‌ها، حمایت‌ها و راهنمایی‌هایشان برخوردار بوده‌ام، و نه تنها از محضر علم ایشان بهره‌مند شدم بلکه اخلاق و از خودگذشتگی ایشان سرلوحه زندگی‌م گردید، تشکر و قدردانی بنمایم.

هم‌چنین از جناب آقای دکتر سید ضیاء هاشمی که درانجام این پایان‌نامه مرا از راهنمایی‌های سودمندشان بهره‌مند فرمودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از خواهر عزیز و بزرگوارم، مائده سادات محمودی، دوستان عزیزم، بدری برندگی، سوده یآوری و زهرا ماهر که همکاری‌های صمیمانه‌ای در راستای انجام این پایان‌نامه مبذول داشتند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

از همسر عزیزم، که در تمام لحظات یار و یاور و همراه همیشگی من، و در انجام این پایان‌نامه مشوق اصلی‌ام بود، صمیمانه و خاضعانه تشکر می‌کنم.

از پدر عزیز و بزرگوار و مادر مهربان و فداکارم، که همواره و در همه حال پشتیبان و تکیه‌گاه من بوده‌اند، و خواهر عزیزم، مینا سادات، بی‌نهایت سپاس‌گذارم.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه میان انرژی احساسی و دینداری در میان دانشجویان دانشگاه اصفهان صورت گرفته است.

در ابتدا تعاریف و دسته‌بندی‌های مربوط به احساسات ذکر شد و در ادامه به انرژی احساسی که یک حالت احساسی است پرداخته شد. سپس تعریف آئین ارائه شد و مفهوم آئین و شعائر به طور کلی تبیین شد. پس از آن به ابعاد دینداری و شاخص‌های آن پرداخته شد و رویکردهای مختلف به دینداری ارائه شد.

روش تحقیق در این پژوهش از نوع پیمایش می‌باشد و از شیوه نمونه‌گیری سهمیه‌ای استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، پرسشنامه با سؤالات بسته می‌باشد. جامعه آماری، کلیه دانشجویان دانشگاه اصفهان که ورودی سال ۱۳۸۷ به بعد بوده و در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ مشغول به تحصیل بوده‌اند، می‌باشد که تعدادشان برابر با ۱۱۸۱۴ نفر است و از میان آنها ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها، نرم افزار SPSS می‌باشد و از نرم‌افزار Amos برای مدل‌سازی استفاده شده است.

مهم‌ترین نتایج این پژوهش عبارتند از: میان انرژی احساسی و دینداری، رابطه مثبت وجود دارد، یعنی با افزایش انرژی احساسی، دینداری نیز افزایش پیدا می‌کند. دینداری دانشجویان رشته زبان‌های خارجه بالاترین میزان را دارد، ولی دینداری در میان دانشجویان فنی و مهندسی پایین‌ترین مقدار را دارد. میزان تعاملات مذهبی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی در بالاترین حد، و میزان تعاملات مذهبی دانشجویان رشته‌های فنی و مهندسی، پایین‌ترین مقدار را دارد.

واژگان کلیدی: دینداری؛ انرژی احساسی؛ فضای توجه نمادین؛ آئین‌های مبتنی بر کنش متقابل.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

مقدمه.....	۱
۱-۱- تبیین مسئله پژوهشی و اهمیت آن	۱
۲-۱- پیشینه تحقیق.....	۴
۱-۲-۱- در داخل کشور	۴
۲-۲-۱- در خارج از کشور	۶
۳-۱- اهداف تحقیق	۸
۴-۱- سؤالات تحقیق.....	۸
۵-۱- فرضیات تحقیق.....	۸
۶-۱- تعریف مفاهیم کلیدی.....	۹
۱-۶-۱- دینداری.....	۹
۲-۶-۱- انرژی احساسی	۹
۳-۶-۱- فضای توجه نمادین.....	۹
۴-۶-۱- تعامل آئینی (آیین‌های مبتنی بر کنش متقابل)	۱۰

فصل دوم: مبانی نظری تحقیق

مقدمه	۱۱
۱-۲- ادبیات تحقیق.....	۱۱
۱-۱-۱- احساسات و انرژی احساسی	۱۱
۱-۱-۱-۱- تعریف احساس.....	۱۳
۱-۱-۱-۱-۱- نظریه مبادله.....	۱۴
۱-۱-۱-۱-۲- نظریه کنش متقابل نمادین.....	۱۵
۱-۱-۱-۱-۳- نظریه تضاد.....	۱۵
۱-۱-۱-۲- رویکردهای طبقه‌بندی.....	۱۵
۱-۱-۱-۲-۱- دسته‌بندی کلاسیک احساسات.....	۱۷
۱-۱-۱-۲-۲- سطوح تفکیک احساس.....	۱۸
۱-۱-۱-۳- احساسات اولیه و ثانویه.....	۱۹

۲۱-۱-۱-۴-احساسات کوتاه مدت و احساسات بلند مدت.....	۲۱
۲۱-۱-۱-۴-انرژی احساسی.....	۲۱
۲۳-۱-۱-۴-قدرت و منزلت در انرژی احساسی.....	۲۳
۲۴-۱-۲-شعائر.....	۲۴
۲۵-۱-۲-۱-آئین چیست؟.....	۲۵
۲۵-۱-۲-۲-نوع‌شناسی شعائر.....	۲۵
۲۶-۱-۲-۳-کنش‌های متقابل آئینی، فرایندها و خروجی‌ها در نظریه کالینز.....	۲۶
۲۸-۱-۲-۳-۱-شعائر رسمی و قراردادی و شعائر طبیعی.....	۲۸
۲۹-۱-۲-۳-۲-آئین‌های شکست خورده، آئین‌های پوچ، آئین‌های اجباری.....	۲۹
۳۰-۱-۳-دین و دینداری.....	۳۰
۳۰-۱-۳-۱-تعریف دین.....	۳۰
۳۲-۱-۳-۱-۱-تعریف دین از دیدگاه درون دینی.....	۳۲
۳۲-۱-۳-۱-۲-تعریف دین از دیدگاه برون دینی.....	۳۲
۳۳-۱-۳-۲-ابعاد دین.....	۳۳
۳۳-۱-۳-۱-آلستون.....	۳۳
۳۵-۱-۳-۲-چارلز گلاک.....	۳۵
۳۵-۱-۳-۳-نینین اسمارت.....	۳۵
۳۶-۱-۳-۲-۴-درس‌ر و ویلز.....	۳۶
۳۷-۱-۳-۳-تعریف دینداری.....	۳۷
۳۸-۱-۳-۴-ابعاد دینداری.....	۳۸
۳۸-۱-۳-۴-۱-ابعاد دینداری از نظر گرهارد لئسکی.....	۳۸
۳۸-۱-۳-۴-۲-ابعاد دینداری از نظر فوکایاما.....	۳۸
۳۸-۱-۳-۴-۳-ابعاد دینداری از نظر گلاک و استارک.....	۳۸
۴۰-۱-۳-۴-۴-ابعاد دینداری در اسلام.....	۴۰
۴۱-۱-۳-۵-انواع دینداری.....	۴۱

۴۳	۱-۳-۶- انواع دینداری مبتنی بر ابعاد اصلی دین.....
۴۴	۲-۲- چارچوب نظری تحقیق.....
۴۴	۱-۲-۲- نظریه آئین کنش متقابل کالینز.....
۴۶	۱-۲-۱- آئین کنش متقابل، به عنوان تغییردهنده احساس.....
۵۰	۲-۲-۲- مدل فینی در مورد دینداری.....
۵۱	۲-۳-۲- مدل گلاک واستارک در سنجش دینداری.....
۵۳	۳-۲-۳- مدل نظری تحقیق.....

فصل سوم: روش شناسی

۵۵	مقدمه.....
۵۵	۱-۳- روش تحقیق.....
۵۶	۲-۳- واحد و سطح تحلیل.....
۵۶	۳-۳- تعریف مفاهیم و نحوه سنجش متغیرها.....
۵۶	۱-۳-۳- تعریف اسمی و عملیاتی متغیرها و نحوه ی اندازه گیری متغیرهای مستقل و متغیر وابسته.....
۵۶	۱-۳-۱- متغیرهای مستقل.....
۵۶	۱-۳-۱-۱- انرژی احساسی.....
۶۰	۱-۳-۲- تعاملات و ارتباطات.....
۶۲	۳-۱-۲- متغیر وابسته.....
۶۲	۳-۱-۲-۱- بعد اعتقادی.....
۶۳	۳-۱-۲-۲- بعد مناسکی.....
۶۴	۳-۱-۲-۳- بعد پیامدی.....
۶۵	۳-۱-۲-۴- بعد دانشی.....
۶۶	۳-۱-۲-۵- بعد عاطفی.....
۶۹	۳-۴- ابزار گردآوری داده‌ها.....
۶۹	۳-۵- آزمون مقدماتی.....
۷۰	۳-۶- اعتبار و قابلیت اعتماد تحقیق.....

۷۰	۳-۶-۱-اعتبار پرسشنامه.....
۷۱	۳-۶-۱-۱-اعتبار محتوا.....
۷۱	۳-۶-۲-پایایی پرسشنامه.....
۷۲	۳-۷-جامعه آماری.....
۷۲	۳-۸-حجم نمونه.....
۷۳	۳-۹-روش و طرح نمونه گیری.....
۷۴	۳-۱۰-ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۷۴	۳-۱۱-مدل تجربی تحقیق.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۷۵	مقدمه.....
۷۵	۴-۱-آمار توصیفی.....
۷۵	۴-۱-۱-توزیع پاسخگویان بر اساس «جنس».....
۷۶	۴-۱-۲-نحوه توزیع پاسخگویان بر اساس «مقطع تحصیلی».....
۷۷	۴-۱-۳-نحوه توزیع پاسخگویان بر اساس «رشته تحصیلی».....
۷۹	۴-۱-۴-توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس «سن».....
۸۰	۴-۱-۵-نحوه توزیع پاسخگویان بر اساس میزان انرژی احساسی.....
۸۲	۴-۱-۶-نحوه توزیع پاسخگویان بر اساس میزان تعاملات مذهبی.....
۸۴	۴-۱-۷-نحوه توزیع پاسخگویان بر اساس میزان دینداری.....
۸۶	۴-۲-آمار استنباطی.....
۹۴	۴-۳-مدلسازی.....

فصل پنجم: نتیجه گیری، پیشنهادات و محدودیت‌ها

۱۰۳	مقدمه.....
۱۰۳	۵-۱-نتایج تحقیق.....
۱۰۳	۵-۱-۲-جنسیت.....
۱۰۴	۵-۱-۳-سن.....
۱۰۶	۵-۱-۳-مقطع تحصیلی.....

عنوان

صفحه

۱۰۸.....	۵-۱-۴- رشته تحصیلی.....
۱۱۰.....	۵-۱-۵- نتایج کلی.....
۱۱۲.....	۵-۲- پیشنهادات.....
۱۱۲.....	۵-۲-۱- پیشنهادات پژوهشی.....
۱۱۳.....	۵-۲-۲- پیشنهادات اجرایی.....
۱۱۳.....	۵-۳- محدودیت های پژوهش.....
۱۱۴.....	پیوست ها.....
۱۲۸.....	منابع و مآخذ.....

فهرست شکل‌ها

صفحه

عنوان

- شکل ۱-۲- نمودار آلستون-برگرفته از کتاب "مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی دین و انواع دینداری" ۳۴
- شکل ۲-۲- مدل دینداری فینی-برگرفته از مقاله "یک نظریه در مورد پایبندی دینی" ۵۱
- شکل ۲-۳- مدل ساده نظری تحقیق ۵۴
- شکل ۲-۴- مدل نظری تحقیق ۵۴
- شکل ۳-۱- مدل تجربی تحقیق ۷۴
- شکل ۴-۱- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس جنسیت ۷۶
- شکل ۴-۲- توزیع پاسخگویان بر اساس مقطع تحصیلی آنها ۷۷
- شکل ۴-۳- توزیع پاسخگویان بر اساس گروه تحصیلی آنها ۷۸
- شکل ۴-۴- توزیع پاسخگویان بر اساس سن آنها ۸۰
- شکل ۴-۵- توزیع پاسخگویان بر اساس میزان انرژی احساسی آنها ۸۲
- شکل ۴-۶- توزیع پاسخگویان بر اساس میزان تعاملات مذهبی آنها ۸۳
- شکل ۴-۷- توزیع پاسخگویان بر اساس میزان دینداری آنها ۸۵
- شکل ۴-۸- مدل آزمون ۹۶
- شکل ۴-۹- مدل اصلاح شده ۱۰۲

فهرست جداول

صفحه

عنوان

جدول ۱-۳	گویه‌های سنجش بعد «برانگیختگی احساسی»	۵۸
جدول ۲-۳	گویه‌های سنجش بعد «فضای توجه نمادین»	۵۹
جدول ۳-۳	گروه‌بندی افراد بر حسب میزان انرژی احساسی آنها	۶۰
جدول ۴-۳	گویه‌های سنجش «تعاملات و ارتباطات»	۶۰
جدول ۵-۳	گروه‌بندی افراد بر حسب میزان تعاملات مذهبی آنها	۶۱
جدول ۶-۳	گویه‌های سنجش بعد اعتقادی دینداری	۶۲
جدول ۷-۳	گویه‌های سنجش بعد مناسکی دینداری	۶۳
جدول ۸-۳	گویه‌های سنجش بعد پیامدی دینداری	۶۴
جدول ۹-۳	تبدیل مقیاس ۱۰ تایی به مقیاس ۵ تایی	۶۷
جدول ۱۰-۳	گروه‌بندی افراد بر حسب بعد پیامدی دینداری آنها	۶۸
جدول ۱۱-۳	تبدیل نمره بعد دانشی به مقیاس ۵ تایی	۶۸
جدول ۱۲-۳	گروه‌بندی افراد بر حسب میزان دینداری آنها	۶۹
جدول ۱۳-۳	ضرایب آلفای کرونباخ	۷۲
جدول ۱۴-۳	آماره‌های مربوط به برآورد تعداد حجم نمونه دقیق	۷۳
جدول ۱-۴	توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس جنسیت	۷۶
جدول ۲-۴	توزیع پاسخگویان بر اساس «مقطع تحصیلی»	۷۷
جدول ۳-۴	توزیع پاسخگویان بر اساس رشته تحصیلی	۷۸
جدول ۴-۴	آماره‌های مربوط به سن پاسخگویان	۷۹
جدول ۵-۴	توزیع فراوانی (درصد) ابعاد انرژی احساسی	۸۱
جدول ۶-۴	توزیع پاسخگویان بر اساس میزان تعاملات مذهبی	۸۳
جدول ۷-۴	توزیع فراوانی (درصد) ابعاد دینداری	۸۴
جدول ۸-۴	Crosstabulation دینداری بر حسب انرژی احساسی	۸۷
جدول ۹-۴	مقدار کنال b برای دو متغیر انرژی احساسی و دینداری	۸۷
جدول ۱۰-۴	جدول مقایسه میانگین‌ها برای انرژی احساسی	۸۸
جدول ۱۱-۴	مقایسه میزان انرژی احساسی در میان دانشجویان رشته‌های مختلف	۸۸
جدول ۱۲-۴	جدول مقایسه میانگین‌ها برای دینداری	۸۹

جدول ۴-۱۳-مقایسه میزان دینداری در میان دانشجویان رشته‌های مختلف.....	۸۹
جدول ۴-۱۴-جدول مقایسه میانگین‌ها برای تعاملات مذهبی.....	۹۱
جدول ۴-۱۵-مقایسه میزان تعاملات مذهبی در میان دانشجویان رشته‌های مختلف.....	۹۱
جدول ۴-۱۶-میانگین دینداری بر حسب جنس.....	۹۲
جدول ۴-۱۷-آزمون T برای میزان دینداری دانشجویان بر حسب جنس.....	۹۲
جدول ۴-۱۸-مقایسه میزان دینداری در میان زنان و مردان.....	۹۳
جدول ۴-۱۹-بررسی میانگین‌ها.....	۹۳
جدول ۴-۲۰- آزمون T برای مقایسه میانگین‌ها.....	۹۴
جدول ۴-۲۱-شاخص برازش کای اسکوتر (CMIN).....	۹۶
جدول ۴-۲۲-شاخص برازش GFI و AGFI.....	۹۶
جدول ۴-۲۳-شاخص برازش توکر لوئیس (TLI).....	۹۷
جدول ۴-۲۴-شاخص برازش هنجار شده مقتصد (PNFI) و تطبیقی مقتصد (PCFI).....	۹۷
جدول ۴-۲۵-شاخص برازش ریشه میانگین مربعات خطای برآورد RMSEA.....	۹۷
جدول ۴-۲۶-معیارهای برازش مدل و تفسیر برازش قابل قبول.....	۹۸
جدول ۴-۲۷-شاخص برازش کای اسکوتر (CMIN) مدل اصلاح شده.....	۹۹
جدول ۴-۲۸-شاخص برازش GFI و AGFI مدل اصلاح شده.....	۱۰۰
جدول ۴-۲۹-شاخص برازش توکر لوئیس (TLI) مدل اصلاح شده.....	۱۰۰
جدول ۴-۳۰-شاخص برازش هنجار شده مقتصد (PNFI) و تطبیقی مقتصد (PCFI) مدل اصلاح شده.....	۱۰۰
جدول ۴-۳۱-شاخص برازش ریشه میانگین مربعات خطای برآورد RMSEA مدل اصلاح شده.....	۱۰۰
جدول ۴-۳۲-معیارهای برازش مدل و تفسیر برازش قابل قبول برای مدل اصلاح شده.....	۱۰۱

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

در این فصل به تبیین مسئله پژوهشی و اهمیت آن پرداخته شده است. سپس ضمن اشاره به پیشینه پژوهشی در داخل و خارج از کشور، نحوه ارتباط و هم‌چنین تفاوت آن‌ها با پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت مهم‌ترین اهداف این پژوهش و هم‌چنین مفاهیم اصلی و کلیدی آن توضیح داده می‌شوند.

۱-۱- تبیین مسئله پژوهشی و اهمیت آن

هنگامی که از احساس سخن گفته می‌شود، همه توجهات به یک سری حالات شخصی و درونی افراد برمی‌گردد که صرفاً در درون خود افراد اتفاق می‌افتد و لذا بحث در مورد احساس را به حوزه علمی چون روان‌شناسی ارجاع داده و از بحث در مورد آن، در سایر علوم پرهیز می‌شود. لاولر و تای (Lawler & Thye, 1999) احساس را این گونه تعریف می‌کنند: « یک حالت ارزیابی‌کننده منفی یا مثبت که نسبتاً کم عمر بوده، عناصری شناختی و عصب شناختی در خود دارد و تحت کنترل کامل انسان قرار نمی‌گیرد». با توجه به این تعریف و دقت در محیط اطراف این موضوع نتیجه می‌شود که احساساتی هم وجود دارند که بدون وجود ارتباطات اجتماعی و کنش متقابل انسانی وجود خارجی نخواهند یافت. احساساتی هستند که صرفاً در تعاملات اجتماعی به وجود می‌آیند، احساساتی از قبیل قدرشناسی، حقارت، و مسئولیت‌پذیری. حتی گاهی اوقات انسان‌ها در تعاملات خود، احساس را تبادل می‌کنند و این تبادل احساسی، چگونگی تداوم رابطه و تعامل را مشخص می‌کند، اینکه از تعاملی احساس رضایت می‌شود یا ناراحتی، و احساس ترس می‌شود یا امیدواری. لذا چنین به نظر می‌رسد که

احساس یک موضوع صرفاً روان شناختی نیست و می توان در علمی مانند جامعه شناسی نیز از احساس سخن گفت. در واقع جامعه شناسی حرف های زیادی برای گفتن در رابطه با ابعاد اجتماعی احساس در اختیار دارد.

در این میان شاید بتوان عامل احساس را، به عنوان محرک و مشوقی برای عمل به هنجارهای اجتماعی، یکی از تأثیرات مهم احساسات در جامعه دانست و به بررسی این عامل و نتایج آن پرداخت.

رفیع پور (رفیع پور، ۱۳۷۸)، هنجارهای اجتماعی را به سه دسته هنجار رسمی، نیمه رسمی و غیر رسمی تقسیم کرده است. وی هنجارهای غیر رسمی را هنجارهایی می داند که مردم برای روابط اجتماعی خود تنظیم کرده اند. این قواعد یا از قدیم (یعنی حداقل یک نسل قبل) وجود داشته اند و یا آنکه در زمان کنونی خود به خود (به طور خودجوش) به وجود آمده اند. اما تفاوت این هنجارها با دو نوع دیگر هنجار، یعنی هنجارهای رسمی و نیمه رسمی در این است که برای عمل به هنجارهای غیررسمی هیچ ضمانت قانونی و اجرایی وجود ندارد. شاید بتوان مهمترین این هنجارها را، که به خصوص در جامعه ایران وجود دارد، هنجارهایی از قبیل غیبت نکردن و دروغ نگفتن دانست که می توان به آنها، عنوان "هنجارهای دینی" را اطلاق کرد. سؤالی که در این بین پیش می آید این است که هنجارهای غیر رسمی با چه ضمانتی اجرا می شوند؟ در واقع چه عامل یا عواملی پیگیر اجرای این هنجارها هستند؟ چه کسی یا چه چیزی اجرای این هنجارها را ضمانت می کند؟

با جستجوی کوتاه در میان انواع احساسات، به احساساتی برمی خوریم که می توانند به عنوان تشویق کننده‌هایی برای عمل به هنجارهای غیر رسمی عمل کنند. حتی این نوع از احساسات می توانند تا حدودی تضمین هایی برای اجرای هنجارهای رسمی و نیمه رسمی هم باشند. برای مثال، می توان از سه احساس گناه، شرم و دستپاچگی نام برد که به واضح ترین شکل ممکن رفتارهای اجتماعی را کنترل می کنند و از رفتارهای انحرافی، جلوگیری به عمل می آورند. مثلاً احساس گناه، احساسی است که از فرد یک ارزیابی منفی انجام می دهد و هنگامی که شخص کاری را که مغایر با ارزش ها یا هنجارهای اجتماعی است انجام دهد، این احساس در وی بوجود می آید. در مقابل احساس گناه، احساسی وجود دارد که فرد به دلیل اینکه رفتارش با آن ارزش اخلاقی یا هنجاری خاص مطابق بوده است، پیدا می کند. هم چنین احساساتی مثل احساس شرم و درمقابل احساس غرور، یا احساس دستپاچگی و در مقابل آن احساس اعتماد به نفس و ... شرم زمانی ایجاد می شود که انسان با قضاوت منفی دیگران راجع به خودش روبرو شود و درمقابل گروه اجتماعی تحقیر شود. احساس دستپاچگی زمانی اتفاق می افتد که فرد دریابد دیگران (یا دیگری تعمیم یافته) خود او را چیزی بیش از یک خود دست و پا چلفتی تعریف نمی کنند.

همان طور که ملاحظه می شود این احساسات به شکلی پنهان کنترل اجتماعی را تقویت می کنند. مثلاً در مورد احساس گناه یا شرم، اصلاً نیازی به حضور واقعی افراد نیست و این احساسات به شکل خصوصی تجربه می شوند. در واقع فردی که بعد از انجام عملی مغایر با هنجارهای اجتماعی، احساس گناه یا شرم می کند، احتمال کمتری دارد که برای بار دوم به سراغ انجام چنین عملی برود. در واقع این احساسات از طریق کنترل خود، باعث کنترل

اجتماعی می‌شوند. یعنی اگر در جامعه طوری عمل شود که رفتارهای خلاف هنجارها، احساس گناه یا شرم بیشتری را ایجاد کند، یا رفتارهای مطلوب اجتماعی، احساس غرور بیشتری را ایجاد کند، خودبخود جامعه به سمت رفتارهای مطلوب اجتماعی حرکت می‌کند.

به طور کلی برخی احساسات، نقش مهمی در سوق دادن کنشگران به سوی رفتارهای اخلاقی و هنجارمند دارند و از اینرو عناصر مهمی در تضمین حفظ و اجرای هنجارهای اجتماعی می‌باشند.

با توجه به نکات بالا و نگاهی به جامعه خود، این نتیجه حاصل می‌شود که جامعه ایرانی، جامعه ای احساسی و عاطفی است. بار مناسبات عاطفی و احساسی در میان افراد جامعه ما بسیار بالاست و شاید مبنای بیشتر رفتارها و برخوردهای افراد از این مسئله تأثیر می‌پذیرد. به خصوص احساسات اجتماعی و جمعی خیلی بیشتر از احساسات فردی بروز و نمود دارد. شاید در میان افرادی که در اطراف ما وجود دارند، کمتر به اشخاصی برخورد کنیم که افسردگی شدید داشته‌باشند و این افسردگی خود را بیان کنند. اما در مناسبات اجتماعی، با احساسات شدید و تند و سریع مواجه می‌شویم، از مسائل خانوادگی گرفته تا مسائل کلان و بزرگ اجتماعی. مثلاً احساس شور و هیجان به هنگام ازدواج یکی از اعضای خانواده، به دنیا آمدن فرزند جدید، و ... به شدت در میان اعضای آن خانواده و حتی اطرافیان آنها دیده می‌شود. از طرفی هنگام از دست دادن شخصی در یک خانواده، همه اطرافیان آن خانواده به شدت تحت تأثیر قرار می‌گیرند و دامنه غم و ناراحتی از این اتفاق، تا اقوام دور هم می‌رسد. همه این افراد علاوه بر اینکه غمگین شده‌اند (گاهی بعضی از آنها به شدت ناراحتند)، تمام تلاش خود را می‌کنند تا با شخص عزادار، همدردی کرده و به او نشان دهند که چقدر در غم او سهیمند و همراه نارحتی او هستند.

هم‌چنین در مسائل کلان‌تر اجتماعی، دیده شد که در حادثه زلزله بم، چه غم بزرگی به همه افراد کشور وارد شد و همه خود را مسئول کمک به افراد زلزله زده می‌دیدند. یا در مسائل سیاسی، مثلاً بحث تحریم‌ها یا دخالت‌های خارجی، گاهی اوقات ملاحظه می‌شود که خشم عمومی جامعه علیه کشورهای غربی برانگیخته می‌شود. یا مثلاً در مسئله توهین به پیامبر(ص)، که در دانمارک رخ داد، دیده شد که همه مردم چقدر نسبت به این مسئله واکنش‌های مختلف و شدید نشان دادند. در اعیاد و جشن‌های ملی و مذهبی، مثل جشن تولد امام زمان(عج)، یا مثل سالروز پیروزی انقلاب اسلامی، باز هم احساسات و شدت آنها دیده می‌شود.

علی‌رغم این مسئله، با جستجویی ساده در میان مقالات و پایان‌نامه‌های تحقیقاتی کشور، دیده می‌شود که تعداد انگشت شماری از این پروژه‌های تحقیقاتی، به مسئله احساس و عاطفه پرداخته‌اند و کمتر کسی این موضوع را مورد توجه قرار داده است.

این در حالی است که اگر بتوان از احساس و عاطفه درکی درست داشت و اگر سعی شود این احساسات در جهاتی مناسب هدایت شود، منبعی عظیم از انرژی وجود خواهد داشت که می‌تواند مبدأ تغییرات عظیمی در جامعه باشد.

از طرف دیگر، آنچه که ما در جامعه خود می بینیم وجود ناهنجاری های بسیاری است که در مواردی عاملان آن علی رغم علم به ناهنجار بودن و نامناسب بودن آن، به آن ناهنجاری عمل می کنند. به عبارت دیگر، اقتضای عقلی و منطقی عاملان رفتارهای ناهنجار، مانع انجام آن نمی شود. حتی اعتقادات دینی و مذهبی نیز، با وجود اعتقادات شدید دینی در میان مردم، کمکی به حل این مسئله نمی کند. گویی نیرو و انرژی دیگری مورد نیاز است تا مشوق و تحریک کننده افراد برای عمل به کردارهای مناسب و بهنجار شود. همان طور که گفته شد، در جامعه ایرانی نیز چون جامعه های دیگر، یکی از این نیروهای محرک و مشوق، می تواند احساس و عاطفه موجود در تعاملات بین انسانی باشد که اگر درست از آن استفاده شده و این منبع انرژی درست هدایت شود، نتایج مثبتی خواهد داشت.

در این تحقیق، محقق درصدد است که رابطه احساسات را با پایداری به هنجارهای دینی، یا همان دینداری بررسی کند، البته در این تحقیق نه به همه احساسات، بلکه به طور خاص به یک حالت احساسی، یعنی انرژی احساسی پرداخته می شود.

۱-۲- پیشینه تحقیق

۱-۲-۱- در داخل کشور

۱- ربانی خوراسگانی و کیانپور (۱۳۸۸)، پس از تبیین این موضوع که بحث احساسات، صرفاً مربوط به حوزه روانشناسی نیست، توضیح می دهند که احساسات، نقش مهمی را در جامعه‌شناسی بازی می کند. سپس به تعریف احساس در حوزه جامعه‌شناسی پرداخته و تعاریف مختلفی که در نظریه‌های مهم جامعه‌شناسی، از این واژه انجام شده‌است را بیان می کنند. همچنین تعاریف مربوط به احساسات اولیه و احساسات ثانویه را نیز ارائه می دهند. سپس نظریه‌های جامعه‌شناسی احساسات را بیان می کنند و دو رهیافت اساسی به احساسات را مشخص می کنند. این دو رهیافت، رهیافت تفسیرگری اجتماعی و رهیافت اثبات‌گرایی می‌باشد. رهیافت اثبات‌گرایی در جستجوی ساختار اجتماعی و پیامد روابط اجتماعی‌ای است که احساسات افراد را تولید می کنند. در واقع، در این رهیافت است که مباحث احساسات اولیه و ثانویه، شکل می‌گیرد. آنها چهار احساس را احساس اولیه می‌دانند: ترس، خشم، افسردگی و رضایت. در مقابل، رهیافت تفسیرگری اجتماعی وجود احساسات اولیه یا اصلی را انکار می‌کند.

در پایان، به نظریه ترکیبی جاناتان ترنر اشاره می‌شود. نظریه ترنر، از لحاظ زمانی، در حوزه جامعه‌شناسی احساسات، نظریه جدیدی به حساب می‌آید. او در نظریه خود، از عناصر مختلفی از سایر نظریات جامعه‌شناسی احساسات استفاده کرده است و برای هر یک از این دسته عوامل سهم محدودی قائل شده و همه این عوامل را در یک مدل علی در کنار هم قرار داده‌است.

۲ - کیان پور (۱۳۸۵)، پس از بررسی تمام نظریات مربوط به احساسات، به بررسی جایگاه احساس در علوم مختلفی چون فلسفه، روان شناسی و انسان شناسی پرداخته است. نامبرده، سپس با بررسی کیفیت زندگی، به بررسی ارتباط میان احساسات و کیفیت زندگی می پردازد. کیان پور در این مطالعه به این نتیجه می رسد که کیفیت زندگی با احساسات مثبت، رابطه ای مستقیم دارد؛ یعنی با افزایش کیفیت زندگی، احساسات مثبت نیز افزایش پیدا می کنند.

۳ - محمدی (۱۳۸۷)، در پژوهشی، وضعیت یادگیری اجتماعی رفتار دینی دانشجویان دانشگاه تهران را مورد بررسی قرار می دهد. مطالعه وی از دو بخش تشکیل شده؛ ابتدا رفتار دینی دانشجویان بر اساس مقیاس دینداری گلاک و استارک ارزیابی شده و در بخش دوم در قالب نظریه یادگیری اجتماعی بندورا عوامل مؤثر اجتماعی، محیطی (رفتار دینی والدین، رفتار دینی گروه همال، تأثیر رسانه های جمعی) و پیامدی که شامل عوامل تقویت کننده مثبت؛ (تأیید اجتماعی و وعده پاداش الهی) با رفتار دینی فرد و عوامل تقویت کننده منفی (اجبار اجتماعی و وعده عذاب الهی) و همچنین متغیرهای زمینه ای (سن، جنس، رشته تحصیلی و وضعیت اجتماعی اقتصادی خانواده) بر میزان رفتار دینی آنان سنجیده شده است. عوامل مورد بررسی در تحقیق محمدی، ۱۳ متغیر است که ارتباط آنها با رفتار دینی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می دهد: بین عوامل محیطی و اجتماعی با رفتار دینی فرد رابطه وجود دارد. همچنین بین عوامل تقویت کننده مثبت و رفتار دینی فرد رابطه وجود دارد. از دو متغیر تقویت کننده منفی، تنها بین ترس از عذاب الهی و رفتار دینی فرد رابطه وجود دارد. همچنین در میان عوامل زمینه ای، رابطه سن و وضعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده با رفتار دینی فرد رد می شود و مشخص می شود که میان جنس و رفتار دینی رابطه وجود دارد. همچنین رابطه رشته تحصیلی با رفتار دینی فرد تأیید می شود.

۴ - چلبی (۱۳۷۲)، پس از تعریف وفاق اجتماعی، عناصر آن را مشخص می کند. وی این عناصر را اینگونه برمی شمرد: - نوعی توافق اجتماعی، - مجموعه ای از اصول و قواعد اجتماعی، - تعامل، و - احساس. وی پس از اثبات اهمیت وفاق اجتماعی برای نظم اجتماعی در جهان معاصر، به این نکته می پردازد که برخی از احساسات، مثل احساس تکلیف و رعایت حقوق دیگران، در وفاق اجتماعی مؤثر است. وی معتقد است که در نظم وفاق، نظارت اجتماعی بیشتر بر اساس احساس خجالت و تقصیر است، و احساس ترس و بیم، در این زمینه کارکرد کمتری دارند. هم چنین وی احساساتی نظیر خجالت و تقصیر و یا ترس و بیم را روشی برای خود کنترلی می داند. چلبی بیان می کند که نظم اجتماعی با ثبات، بر نوعی وفاق اجتماعی استوار است و پیوستگی های عاطفی سازنده بنیان پیش عقلانی وفاق اجتماعی و قواعد اجتماعی و حتی عقلانیت هستند. با توجه به عناصر سازنده وفاق اجتماعی و پیوستگی های عاطفی سازنده بنیان پیش عقلانی وفاق اجتماعی، می توان گفت که عناصر بسیط وفاق، تعامل و احساس هستند. میدان تعاملی که در آن احساسات مثبت افراد نسبت به یکدیگر شکل می گیرد، زمینه ساز شکل «ما» و همزمان با آن موجب ایجاد وفاق در «ما» خواهد شد.